

Nechvátal, Bořivoj

Nálezy středověkých dlaždic v západních Čechách

Archaeologia historica. 1984, vol. 9, iss. [1], pp. 247-261

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/139503>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Nálezy středověkých dlaždic v západních Čechách

BOŘIVOJ NECHVÁTAL

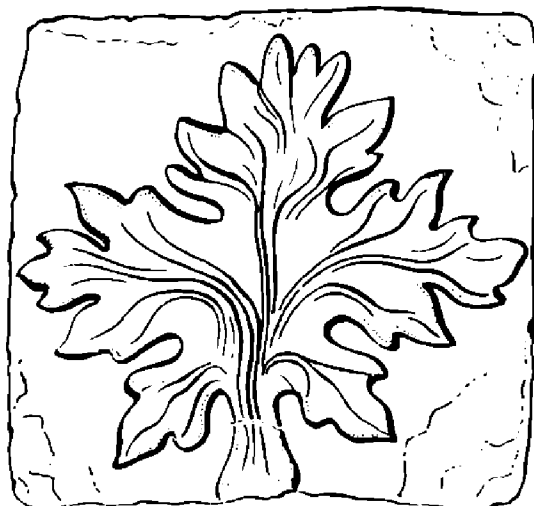
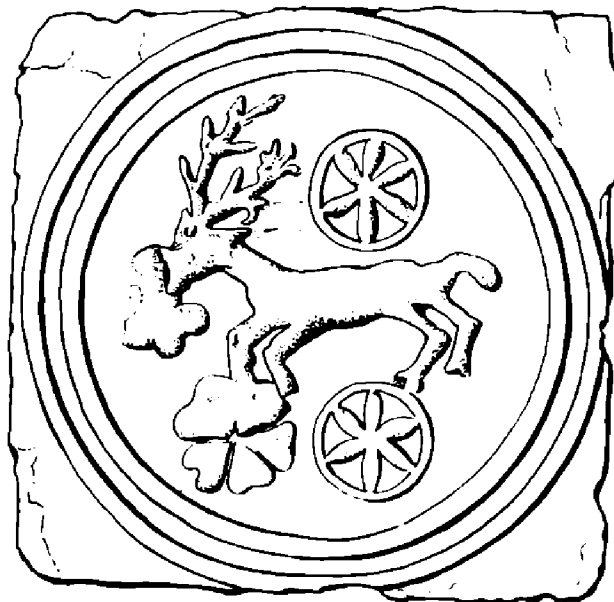
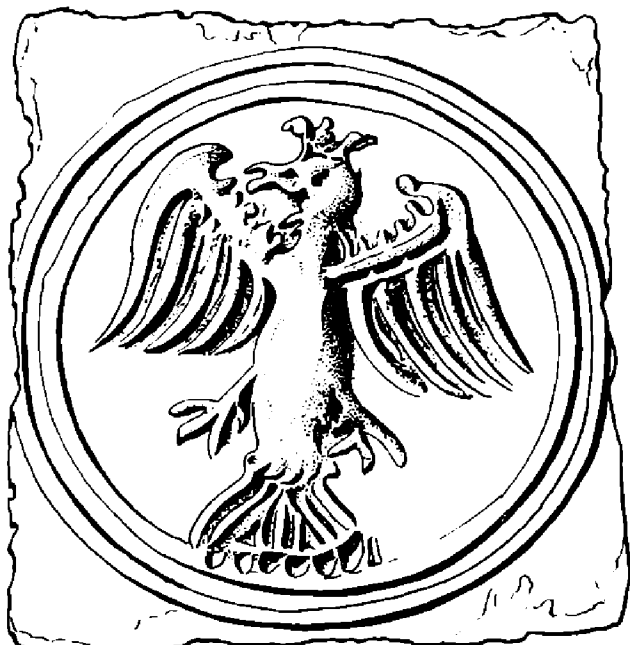
Teritorium západních Čech již v minulosti poskytlo celou řadu důležitých, svým způsobem zcela unikátních nálezů středověkých dlaždic. Řada starých, ale i zcela nových nálezů byla také získána při průzkumu materiálu prováděného F. Frýdou pro výstavní expozici Západočeského muzea v Plzni „Středověká keramika západních Čech“.¹

Při řešení otázek prostorového a interiérového uplatnění architektur všeho druhu se naše pozornost obrací i zdánlivě k tak nevýznamné problematice jako byl druh i způsob kladení podlah. V nejstarším období našeho středověkého řemesla se s těmito nálezy setkáváme poměrně málo a znalostí v tomto směru jsou přes intenzivní výzkum jen kusé, sporadické a na počátku svého vývoje. Proto všechny nálezy tohoto druhu, třeba na první pohled ználivě skromné, torzovité a neúplné, jsou důležité pro vývoj našeho poznání a patří k cenným předmětům nejen hmotné kultury a uměleckého řemesla, ale především k tomu druhu nálezů, které se jako forma hmotné památky archeologického druhu nenávratně ztrácí a s nimi i jejich doprovodné nálezy s cennými nálezovými okolnostmi, zvláště při množství drobných i větších stavebních akcí v jádrech osad, ale i hradů, se starým středověkým osídlením. Nejde zpravidla o efektní nálezy v oblasti profanní a sakrální architektury, ale často zdánlivě drobné nedůležité nálezy, které z převážné většiny unikají pozornosti i základní evidenci.

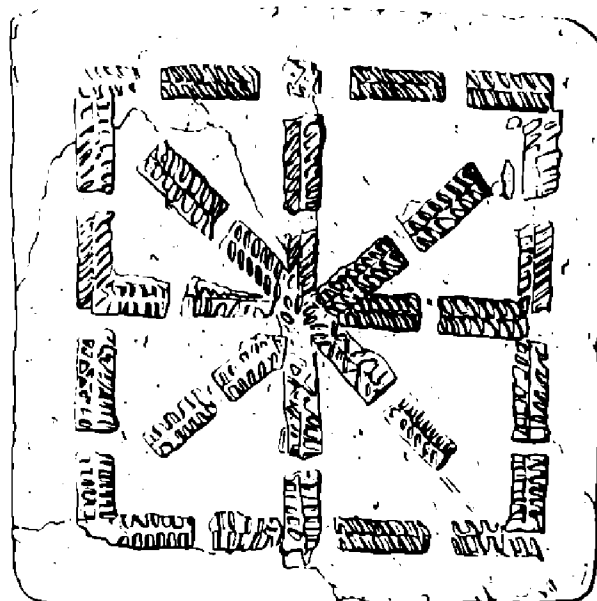
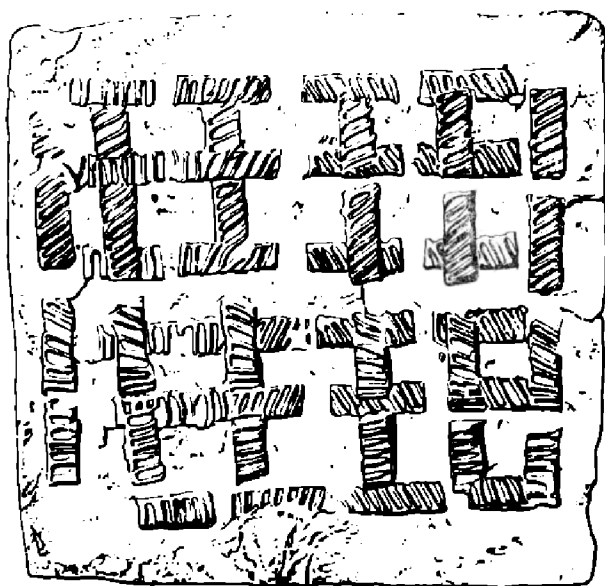
V našem stručném sdělení chceme upozornit na nálezy z devíti lokalit: Starý Plzenec, Plasy, Nepomuk, Čechovice, Libštejn, Lopata, Němčovice u Klatov, Plzeň a Brůdek u Domažlic – které vytvářejí základní katastr nálezů středověkých dlaždic v západních Čechách.

Nálezy dlaždic z prvé a nejstarší lokality ze Starého Plzence byly získány při třech archeologických výzkumech. Prvý vedl B. Horák, který v roce 1906 na hradišti objevil základy kostelů sv. Kříže a sv. Vavřince, kde byl nalezen zlomek dlaždice vyšehradského typu² s Neronem (Nechvátal 1977b, 546 n.). V letech 1920–1922 prováděl na hradišti sondážní výzkum A. Friedl avšak výsledky jeho výzkumu nebyly až do nedávné doby detailněji známy (Friedl 1976, 29 n.). V rotundě sv. Petra byly při výzkumu nalezeny dlaždice, některé vyšehradského typu. V současné době v souvislosti s opravou rotundy byl rovněž proveden archeologický výzkum vedený A. Hejnou z Archeologického ústavu ČSAV. Byly nalezeny dva malé zlomky dlaždic s Neronem a zlomek další, patrně motiv gryfa nebo sfingy a dále čtvercové dlaždice bez reliéfní výzdoby, které pocházejí patrně z mladší středověké etapy (Hejna 1976, 49–59).

Stavba rotundy sv. Petra patří k jediné zachované stavební památce z raně středověkého období plzeneckého hradiště. V oblasti západních Čech nemáme zatím průkazně zjištěno významnější osídlení ze starší nebo střední doby hradištní. Plzenecké hradiště je v písemných pramenech poprvé uváděno k roku 976 saským kronikářem Thietmarem merseburským v souvislosti s vpádem německého císaře

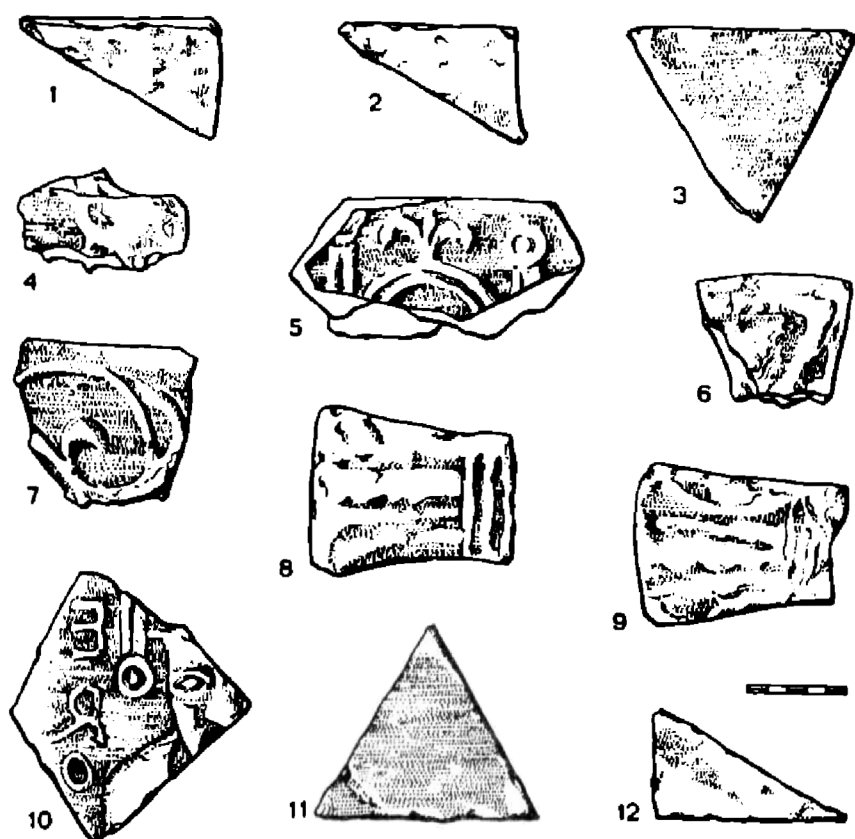


Obr. 5. Čečovice u Stodu (o. Domažlice). Dlaždice s orlicí a dlaždice s jelinkem, hrad Lopata – dlaždice s dubovým listem.

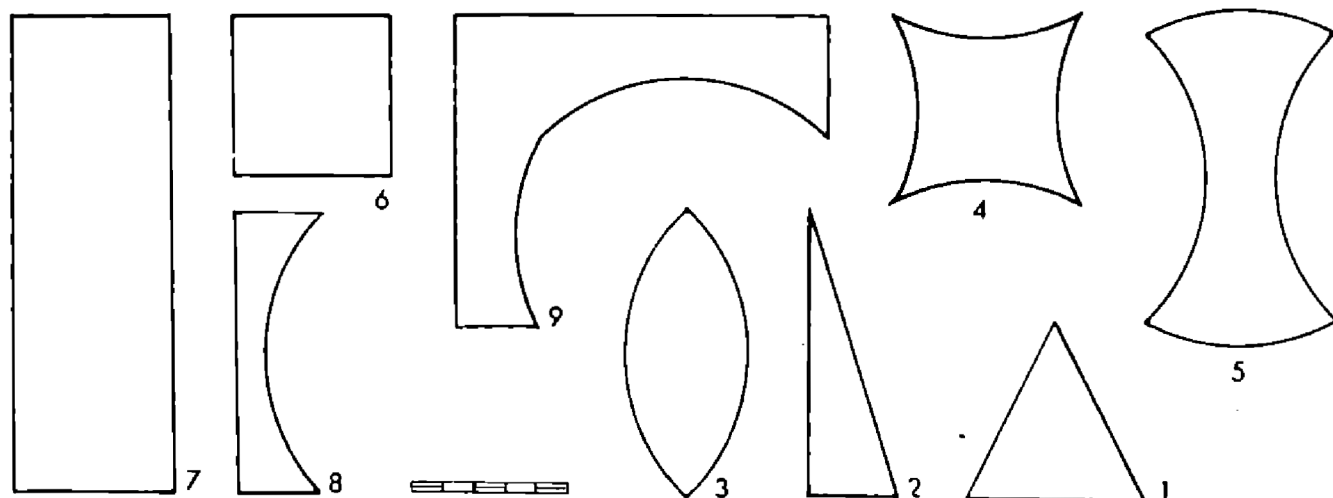


Obr. 6. Libštej (o. Rokycany). Dlaždice se zalamovanou páskou, dlaždice s osmicípou hvězdici.

Oty II. do Čech a jeho pozdější porážkou pod hradem Plzní. K roku 992 existuje zpráva, že byl ve Starém Plzenci dokonce sv. Vojtěch a zastihl zde v neděli trh. Podle názoru R. Turka hradiště bylo opěrným bodem Přemyslovců při postupném rozšiřování jejich moci do oblasti jihozápadních a západních Čech. Na počátku 11. století zde byla samostatná mincovna za knížete Jaromíra, jak v poslední době prokázala J. Hásková. Za Vratislava II. (1061–1092) byla pravděpodobně asi koncem 11. století založena bazilika sv. Vavřince, o níž je jediná zmínka k roku 1266, která mluví o palácovém kostele. Z vlastního předhradí jsou z tohoto období doloženy další tři kostely a jeho sídlištní význam byl ještě v tomto čase značný, jak ukázaly novější nálezy (Beneš–Richter 1976, 67–75). Rotunda sv. Petra, jak již naznačil K. Guth a V. Mencl, je považována za jednu z nejstarších českých rotund. Kritická diskuse o práci Z. Kalisty vedená R. Turkem a J. Slámou ozřejmila některé otázky raně středověkého vývoje Plzeňska, ale stále více se ukazuje, že jedi-



Obr. 1. Starý Plzeňec. Základní typy raněstředověkých dlaždic.



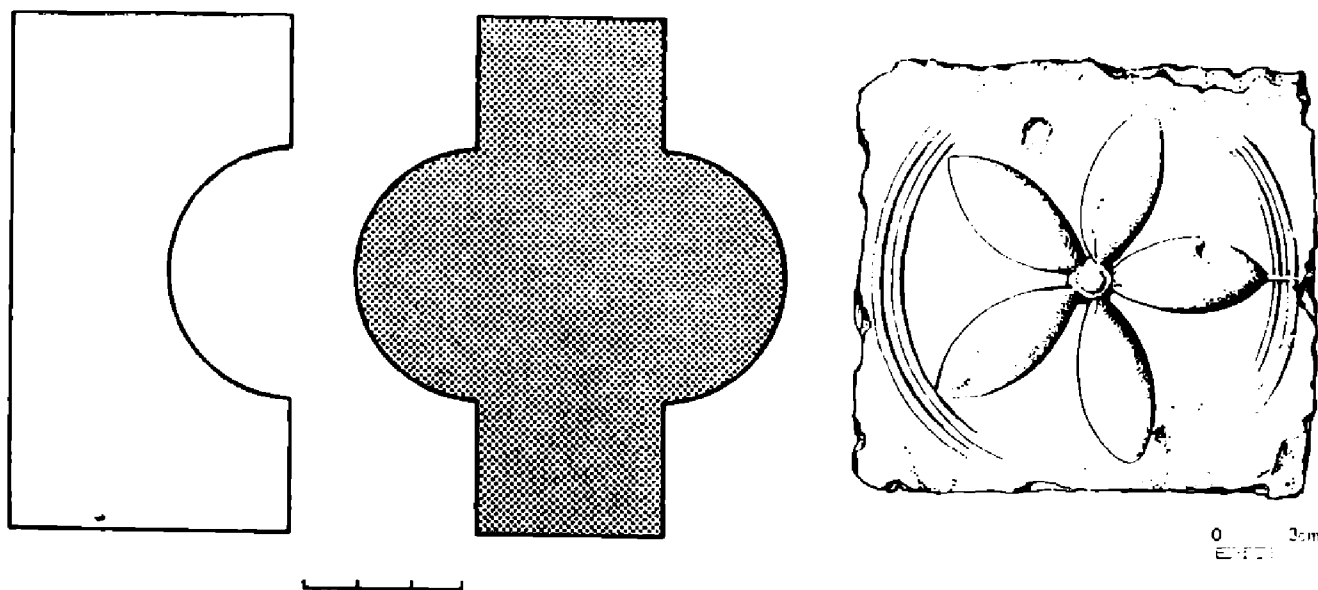
Obr. 2. Plazny u Plzně. Základní typy dlaždic.

ným řešením je celkový komplexní archeologický výzkum, který se musí stát základem nového poznání (Sláma 1971, 725–741, kde shrnuta literatura a prameny k celkové problematice).

V zachovaném archeologickém materiálu ze Starého Plzně, pocházejícím převážně z rotundy sv. Petra, bylo možno určit následující základní typy: 1. dlaždice s Neronem, 2. dlaždice se lvem, 3. dlaždice s lilií, 4. dlaždice se schematizovanou palmetou, 5. dlaždice tvaru sférického trojúhelníku, 6. dlaždice tvaru rovnostranného trojúhelníku, 7. dlaždice čtvercová hladká.

Protože u převážné většiny zachovaného materiálu včetně nového výzkumu není známa bližší nálezová situace a jedná se často o nálezy v druhotné poloze, bylo nutno zachovaný materiál analyzovat z hlediska stylové analýzy. Protože její výsledky jak v celkovém, tak také v dílčím rozboru byly již zveřejněny na jiném místě (Hejdová–Nechvátal 1970, 121–123) upozorníme zde pouze na základní výsledky. Ze zachovaného archeologického materiálu bylo prokazatelně zjištěno, že v rotundě sv. Petra ve Starém Plzni bylo postupně použito 5 druhů podlah: 1. vápenná mazanice – časově nejstarší pochází ze samého počátku rotundy a je ji nutno datovat do konce 10. století, 2. následující dlažba byla vytvořena rovnostrannými trojúhelníky a je ji možno datovat do průběhu 11. století, 3. byla vytvořena šestihrannými dlaždicemi vyšehradského typu a její výskyt je možno časově zařadit nejdříve od konce 11. století do počátku 12. století, 4. opravená dlažba vyšehradského typu s použitými geometrickými typy (nebo s jejich samostatným pásem – sférický trojúhelník a zgeometrizovaná palmeta) od konce 12. století a v průběhu 13. století, 5. poslední dlažbou v pořadí, přecházející již do mladšího období jsou nezdobené čtvercové dlaždice.

Další lokalitou, které věnujeme pozornost, jsou *Plasy* u Plzně. Dlaždice pocházejí z bývalé královské kaple v cisterciáckém klášteře, která je označována v písemných pramenech „*residentia regia*“,³ která byla stavebně dokončena podle tradice písemných pramenů z barokního období k roku 1265. Při restauračních pracích prováděných zde v roce 1962 byly zbytky dlažby vytrhány a nahrazeny cihlovou dlažbou. Část dlažby nezachycující všechny původní typy byla ponechána na ukázkou již jen jako jednotlivé kusy v bedně, kterou jsme našli náhodně pod schodištěm objektu. Původní podoba dlažby, pokud se podařilo zjistit, není kresebně zachována a k rekonstrukci nám zbývá asi 40 kusů dlaždic, z kterých lze vyčlenit 9 typů, které představují pravděpodobnou většinu z původního počtu. Vzhledem



Obr. 3. Napomuk. Základní typy dlažby (I. a II.).

Obr. 4. Čečovice u Stodu (o. Domažlice). Dlaždice s růžicí.

k uvedeným okolnostem je nepravděpodobné, že by počet základních typů vzrostl, ale i tak je podle našich dosavadních zkušeností s raně středověkými dlažbami v Čechách tento počet jedním z největších na jedné lokalitě a množství variací vzájemné vazby překvapivé.

Základní typy dlaždic: 1. Rovnoramenný trojúhelník. 2. Pravoúhlý trojúhelník. 3. Čočkovitý tvar. 4. Obdélník s konkávními stěnami. 5. Obdélník s delšími stranami konkávními a krátkými konvexními. 6. Čtverec. 7. Obdélník ze tří čtverců. 8. Obdélník s jednou stranou konvexní nebo konkávní. 9. Okrajový článek pravoúhlý, jehož dvě vnitřní strany jsou tvarovány podle konvexit a konkavy dotýkajících se okrajových dlaždic. 9a. Zrcadlový protějšek typu 9.

Většina z uvedených typů má jako společný znak alespoň některou ze svých stran buď konvexní nebo konkávní, takže pravděpodobně navazují na čočkovitý tvar. Tato skutečnost nám naznačila, že pro schéma původní dlažby má tento typ rozhodující význam. To se také skutečně prokázalo kombinací dvou a také čtyř čočkovitých tvarů do kruhu, kdy se podařilo odvodit základní tvarový modul hned čtyř typů dlaždic. Dále bylo u jednotlivých typů dlaždic v Plasech zjištěno, že je lze rozdělit na dvě skupiny – jedna, která zachovává základní hranolovité tvary (typ 1, 2, 6 a 7) a druhou, která zahrnuje tvary sférické (typ č. 3) a typy k němu odvozené (4, 5, 8 a 9). Byly k sobě kombinovány různé typy dlažby jak jsme zjistili, které tvořily vždy vlastní výzdobné motivy.

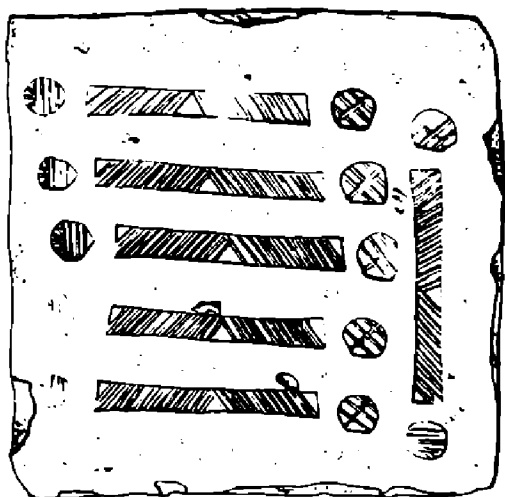
Kombinačních možností z hlediska uvedených typů je značné množství a bylo by je možné vyjádřit i matematickými metodami. Použití matematických metod je možným řešením otázky, jaké množství schémat bylo v dlažbě použito. Je velmi pravděpodobné, že počet variací, které bychom získali, by vyjádřil matematicky kvantitu variací, přesný proporční poměr jednotlivých typů, vazbu základních tvarů aj., na druhé straně tento mechanistický přístup svými pravděpodobnostmi by zahrnoval i takové možnosti, které by byly v kombinaci a vzájemné vazbě sférických a kubických tvarů nepřijatelné době a prostředí, kdy autentická dlažba vznikla. Tato připomínka může být pro mnohé zdánlivě rozporná, ale ve skutečnosti vyjadřuje poměr k použití a mechanické aplikaci matematických metod na pramen historické povahy.

Celková rekonstrukce dlažby čočkovitého tvaru v královské kapli v Plasech působí jako nekonečné prolínání dvou různě velikých kružnic, které jsou členěny čočkovitým tvarem. Koncepti dlažby svým pojetím můžeme charakterizovat stejně jako v oblasti architektury přechodem od statického abstraktního pojetí románského období k živému pohybovému rytmu naturalizujícímu, tak příznačnému pro raně gotickou architekturu. Dynamiku pohybu vidíme v onom prolínání dvou kružnic, které jsou vytvořeny z malých formátů dlaždic a můžeme ji položit jako velmi blízkou dlažbám s nekonečným mozaikovým typem, který je tak příznačný pro francouzské mozaikové dlažby 12. a především 13. století (Losos–Nechvátal 1972, 529 n.).

Srovnáme-li dlažbu v Klášteře Hradišti a rekonstruovanou z Plas, které mají řadu společných znaků (Wocel 1864, 23–34) s jinými známými dlažbami z 13. století např. z hradní síně v Písku, vidíme, že se odlišují od ní nejen velikostí, ale i skladebným principem. Dlažba písecké hradní síně byla rekonstruována v roce 1903 A. Sedláčkem (Hejdová–Nechvátal 1970 a, 159 obr. 24), podle původní dlažby, jejímž základním principem jsou heraldické motivy kombinované s motivy rostlinnými – dubové listy. Této dlažbě je velmi blízký skladebný princip dlažby ze 13. století z katedrály St. Omer, kde je v jedné části použito dlaždic téhož kompozičního schématu jako jsou písecké typy s rosetami s tím rozdílem, že v rozích jsou motivy rostlinné a ve čtvercích na koso postavy gryfů (Hejdová–Nechvátal 1970 b, 423).

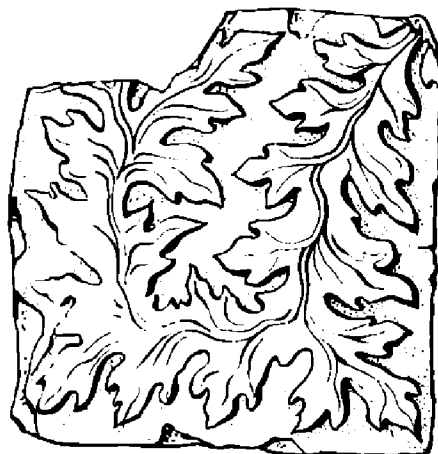
Nejlépe srovnatelné analogie k cisterciácké dlažbě Kláštera Hradiště a především k rekonstruované dlažbě z Plas nacházíme ve Francii v opatském kostele St. Denis a v kostele Châtres. Základní skladebné prvky dlažby v St. Denis jsou tvořeny sférickými tvary, z nichž vyniká především čočkovitý tvar, který vytváří základní obrazce, které jsou doplňovány malými kruhy a trojúhelníčky s konkávními stranami. Při celkovém pohledu na dlažbu dominují šestilisté rosety (z čoček), uložené v kružnicích, rovněž z čočkovitých tvarů. Motiv se opakuje a vzájemně se prolíná (Forrer 1901, tab. IV.: 1, IV.: 6–7). Novější literaturou je dlažba datována proti Violet-le-Duc nově R. de Lasteyriem do 13. století (Duc 1860, 261 obr. 1–2; Lasteyrie 1927, 249–250).

Na dlažbě v královské kapli v Plasech je uplatněna kombinace kubických a sférických typů dlaždic, které jak jsme ukázali, je charakteristická pro prostředí francouzských cisterciáckých klášterů ve 13. století. Datování dlažby před rokem 1265, kdy byla dokončena stavba královské kaple, je pravděpodobné. Je třeba zdůraznit, že v případě kaple v Plasech, jde o mosaikovou reznou dlažbu nepolévanou. Její výskyt v královské kapli cisterciáckého kláštera v Plasech u Plzně je možno chápat jako aplikaci cizího vzoru, jehož obohacení a variační domyšlení přetvořilo původní schéma na naše prostředí.



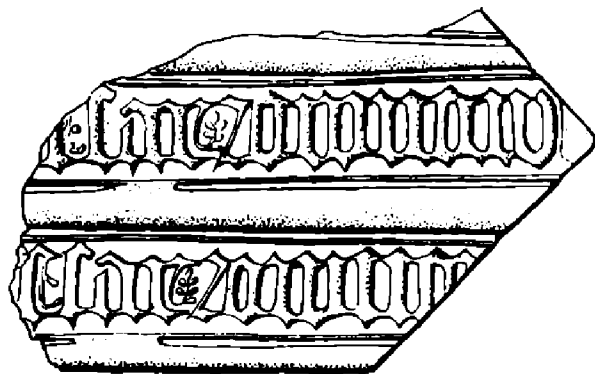
0 3cm

Obr. 7. Libštejn (o. Rokycany). Dlaždice s vodorovnými pásy a mřížovanými kolečky.



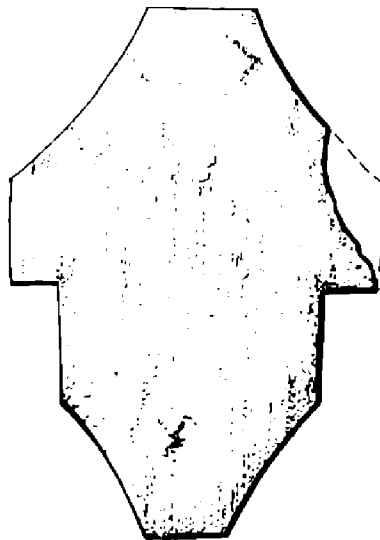
0 3cm

Obr. 8. Lopata. Dlaždice s dubovým listem, druhá varianta.



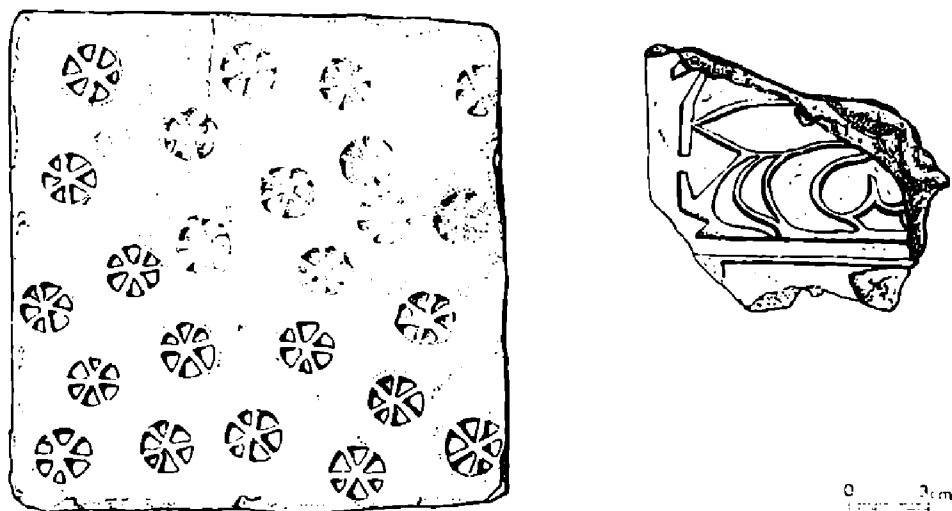
0 3cm

Obr. 9. Němčovice u Klatov. Dlaždice se skosenými okraji, obkladová deska (?) s písmem.



Původní klášterní stavby byly snad dřevěné, jako prozatímní provizorium a výstavba klášterního kostela je některými historiky dějin umění kladena do let 1154–1204, kdy vznikla klášterní bazilika Nanebevzetí Panny Marie (Líbal 1956, 117; Wirth 1957, 590). V listině z doby okolo roku 1193 je uváděn kostel Panny Marie, krátce na to k roku 1204 je zpráva, že anglický člen cisterciáckého řádu Robert, biskup olomoucký, vysvětil větší kostel v Plasech (Lehner 1905, 388–391; Novotný 1928, 165). Dnešní klášterní kostel zbarokizovaný 1661–1668 obsahuje v půdoryse dispozici původního kostela. Kostel byl uchráněn přestavby v době, kdy K. I. Dienzenhofer a G. Santini starý klášter zbořili a vybuodovali velký barokní konvent. Původní románská bazilika bývá rekonstruována podle popisu před barokní přestavbou a podle archeologického výzkumu A. Friedla (Podlaha 1908, 223; Friedl 1920–1921, 262–266; Líbal 1956, 117). Podle rozboru V. Mencla je stavba charakterizována jako burgundsko-cistercká, která byla vystavěna asi v letech 1190 až 1204 a je spojována s typem mateřského kostela v Morimundu II (Mencl 1939, 26). V literatuře bývá často konstatováno pro cisterciáckou architekturu nejen u nás, ale i v dalších oblastech, že je v úzkém vztahu a v obdivuhodné příbuznosti a vzájemné závislosti spojená i s vhodným tvaroslovím (Aubert 1947, 23–33; Hahn 1957, *passim*). Novější česká literatura ukazuje i na celou řadu odchylek od řádových stavebních regulí (Líbal–Pavlik 1980, 515 n. – nejnověji srovnej k tomuto problému – Čechura–Kuthan 1982, 273 n.).

Další lokalitou, které chceme ve stručnosti věnovat pozornost, je nález dlaždic z dalšího cisterciáckého kláštera z N e p o m u k u. Dlaždice pocházejí ze záchranné akce K. Reichertové z roku 1963. Zlomky dlaždic a některé celé kusy, které jsou uloženy v depozitáři v Blovicích, jsou zachovány pouze ve dvou základních typech, které svojí strukturou vytvářejí základní motiv dlažby, který nemá dalších rámuujících typů nebo zrcadlových protějšků. Základní typ (I) je vytvořen v křížové podobě, zatímco vlastní ramena končí obloukovitě, půlkruhem. Druhý základní typ je o stejné výšce jako první (asi 10 cm), horní a dolní hrana je též rovná a pravoúhle uzavřena, zatímco dolní strana je obloukovitě projmuta, aby mohla uzavírat boční břevna základního typu. Základní typ (I) křížového tvaru tvoří nejen osu skladby, ale současně i optický motiv nekonečného vzoru, který je skladbou vytvořen. K němu je přiložen druhý typ (II), který uzavírá po stranách typ základní. Samotná dvojice typů umožňuje bez nesnází i okrajové řešení dlažby, jež je postaveno na rytmickém prolínání základního typu. Zřejmě nebylo potřeba ani okrajové



Obr. 10. Plzeň – Solní ul. čp. 274. Dlaždice s kolky, neznámá lokalita (†)
zloemek dlaždice s motivem tlačené květiny.

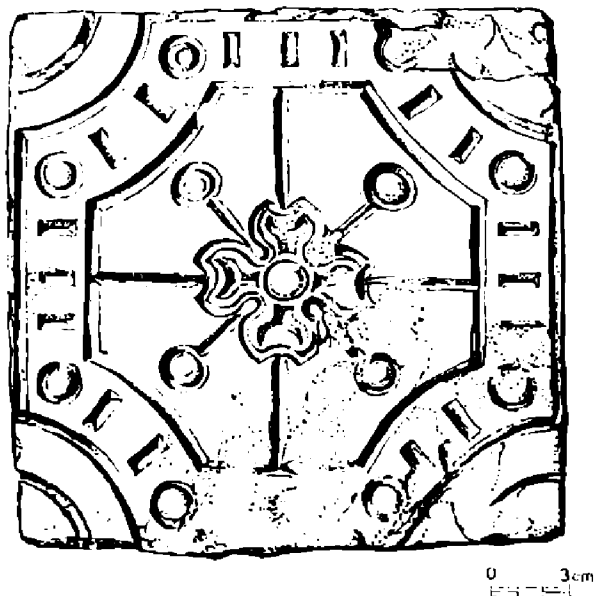
bordury, která by navodila celkovou atmosféru základního schématu. Mezi dlažbu mozaikového typu je nutno přiřadit také menší čtvercové dlaždičky s mírně kónickými stěnami o rozměrech asi 10×10 cm, které jsou společně s prvými dvěma typy uloženy v muzeu v Blovicích a pocházejí rovněž ze záchranné akce z roku 1963. Mohly tvořit bordurové pásy okrajové nebo svým uložením jednou nebo ve dvou řadách vedle sebe mohly oddělovat jednotlivé druhy vazeb dlažby mozaikového typu (Nechvátal 1977 a, 213–218).

Základní rekonstrukce nepomucké mozaikové dlažby ze dvou typů (I a II) vytváří nekonečný provazcovitý motiv s polokruhovitým na obě strany vyklenutým tělem, který probíhá v jedné neporušené linii. V jednoduchosti a dekorativnosti je na něm vidět přechod a výrazný posun od statického, abstraktního pojetí románského k naturalizujícímu rytmu již nového nastupujícího období. Jako určité analogie k dlažbě z Nepomuku jsme již dříve uvedli dlažbu kláštera v Eberbachu v Hessensku kladenou do 2. poloviny 13. století, datovanou podle H. Kierové kolem roku 1295 a dále v cisterciáckém kostele v Heiligenkreuz v Rakousku (Nechvátal 1978, 115 n.). Dlažbu v Nepomuku klademe na základě uvedených analogií do 2. poloviny nebo spíše do konce 13. století.

Písemné prameny kladou počátky Nepomuku k roku 1144 a řádový konvent počal pracovat asi 1145. K založení přispěl klášter Ebrach ve Francích, jehož původ byl od známého kláštera v Morimondu. Stavební vývoj kláštera není v celkovém poznání zatím uzavřen, všechny stavební a architektonické nálezy zpracovala V. Kuthanová, ke skutečnému poznání vývoje kláštera může přispět jedině dlouhodobý široce založený komplexní výzkum.

Z dalších nálezů středověkých dlaždic v západních Čechách dosud nepublikovaných jsou tři typy z cihlového kostela sv. Mikuláše z Č e ě o v i c u Stoda, okres Domažlice. Kostel je datován do poslední čtvrtiny 14. století, podle V. Mencla do poloviny 14. století, nebo do doby kolem roku 1400. Nálezy dlaždic uložené v Západočeském muzeu v Plzni byly zjištěny při renovačních pracích v sakristii kostela, bližší nálezové okolnosti nejsou známy. V dnešní sakristii je část dlaždic umístěna v souvislém pásu patrně na původním místě. Všechny tři dlaždice jsou čtvercového formátu o rozměrech asi 16×16 cm s vysokou reliéfní, plasticky podanou výzdobou. Vlastní výzdoba je od čtvercového těla dlaždice oddělena reliéfní plastickou kružnicí.

Prvý typ čtvercové dlaždice představuje pěticípou hvězdicí s kruhovou rosetou



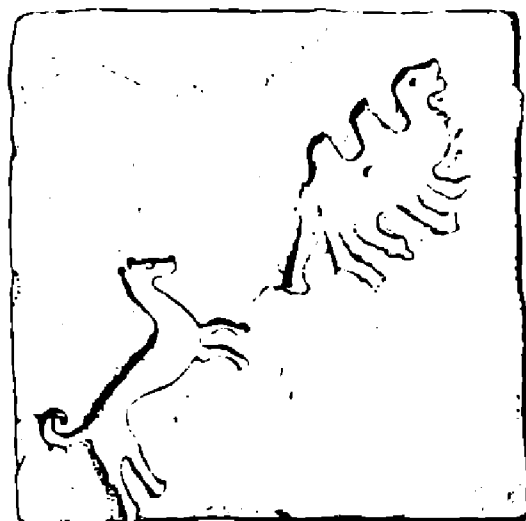
Obr. 11. Písaň, Písaňsko (†). Dlaždice s terčíky a čtyřlístovou rosetou.

uprostřed (Západočeské muzeum v Plzni, oddělení feudalismu, i. č. HA 7042). Jednotlivé částice těla hvězdice jsou elipsovité zaobleny. Druhý typ představuje orlici s trojdílnou korunkou, s hlavou k pravé heraldické straně otočenou. Vlastní tělo zvířete je mírně zaobleno, zakončeno širokým vějířovitě roztaženým ocasem, stejně plasticky zpracovaným s vysokým reliéfem jako jsou jeho rozevřená křídla. Jedná se o průběžný typ orlice, který v různých variantách je možno datovat podle dlažby v písecké hradní síni od 2. poloviny 13. století do průběhu 14. století. Poslední typ dlaždice z Čečovic je dlaždice s jelínkem v pohybu směřujícím zleva doprava. Jelínek s bohatým paroží drží v ústech nezřetelný čtyřlístek a dalšího se dotýká předními běhy. Nahoře nad zadní částí těla a pod ní je umístěna v kruhovém reliéfu šesticípá reliéfní hvězdice mající charakter kolku.

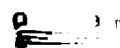
Všechny tři typy dlaždic z Čečovic jsou jednotně výtvarně zpracovány z jedné dílny, s vysokým plastickým reliéfem, obraz je vždy umístěn ve dvojitěm kruhovém reliéfu v centrální pozici. Pocházejí nesporně ze stejného časového horizontu; protože neznáme jejich bližší nálezové okolnosti a svým slohovým vyjádřením spadají do širokého horizontu, je je možno datovat pouze rámcově od konce 14. století do doby založení kostela až do průběhu 15. století a jeho vyznívání.

Další dlaždice pocházejí z hradu *L i b š t e j n a* okres Rokycany a jsou uloženy v muzeu v Kralovicích-Mariánská Týnice. Jsou rovněž čtvercového formátu, i když poněkud většího formátu asi 19×19 cm. Mají vysoký ostrý reliéf, který nemusí být vytvořen kadlubem, ale patrně kovovým razidlem. Nálezové okolnosti nejsou známy. Zachované jsou pouze tři typy, všechny jsou geometrického charakteru, vytvořené přerušovanou ostře zvlněnou páskou. Prvý vytváří obraz osmicípé hvězdice geometrického tvaru, ohraničené na obvodu rovněž zalamovanou páskou ($19,5 \times 18,8$ cm). Druhý typ je vytvořen po celé ploše čtverce přerušovanou páskou s naznačeným proplétáním oběma směry ($18,8 \times 19$ cm). Třetí typ je vytvořen kombinací vodorovně položených pásek, které jsou na povrchu zdobeny střídavým symetrickým napříč kladeným mřížováním a horizontálně kladenými kolečky rovněž mřížovanými (i. č. H 574).

Hrad byl založen patrně v 2. polovině 14. století (Sedláček 1912, 540) a jeho vývoj je doložitelný v průběhu 15. a 16. století a k roku 1639 je uváděno, že starý hrad se sesul. Novější průzkum potvrdil jeho dlouhodobý vývoj (Durdík 1979, 13 n.), na rozhraní 15. a 16. století je doložena písemnými prameny přestavba hradního arcálu. Nálezy dlaždic, které mají vysloveně geometrický charakter, u nichž



Obr. 12. Plzeň – Selná ul. (†). Dlaždice s velbloudem, Plzeň, dlaždice s chrticí a velbloudem z let 1434 až 1466.



však není známa jejich bližší nálezcová situace, je možno datovat pouze rámcově do průběhu 15. století, patrně jeho 2. poloviny až k počátku 16. století.

Následující dlaždice pocházejí z hradu *L o p a t a*, jehož počátek sahá již do konce 13. století, připomínán je v 60.–70. letech 14. století (1367), zbořený v roce 1432. Dlaždice jsou menšího formátu asi $13,5 \times 13,5$ cm. Do čtvercového rozsahu je vepsán dubový list s bohatým plastickým žilkováním a ostrou nervaturou. Jsou polévány tmavě zelenou až černavou polevou (jsou uloženy v Západočeském muzeu v Plzni i. č. 1762 a i. č. 2341). Jsou zachovány v různých dílčích variantách z větší části formátu 19–20 cm. Pocházejí z archeologického výzkumu známého plzeňského archeologa F. X. France z let 1883–1887.

Jde o typ, který je značně průběžný a tvoří zcela uzavřený celek. Jejich časné datování je již možné od poloviny a poslední třetiny 13. století, kdy se s nimi setkáváme v Písku v královské síni. Pro dlaždice s dubovými listy je charakteristické především 14. století, kdy zcela převládly a jsou zjistitelné v Praze, především v městském prostředí a dále jsou doloženy na řadě lokalit jako např. Čáslav, Okoř, ale i Ostrov, Sázava a Vyšehrad, ale i jinde (Nechvátal 1982, 249). Jejich základní kompoziční schéma tvoří čtveřice dlaždic, která vytváří kruhový motiv a její napojení na další čtveřici převádí ho do polohy nekonečných motivů. Svým vegetabilním naturalistickým pojetím jsou charakteristické především pro 14. století, a to platí i pro datování dlaždic z hradu *Lopata*.

Další dlaždice pocházejí z *N ě m č o v i c* u Klatov z tvrze, která je zmiňována v písemných pramenech ve 14. století. Dlaždice byly nalezeny druhotně v kapli na místním hřbitově. Jedná se o kapli sv. Jana Křtitele, která byla postavena v roce 1610, osmiboká centrálního typu. Jsou zachovány dva typy, oba uložené v Západočeském muzeu v Plzni. Prvý obdélný o rozměrech $20,5 \times 13,5$ cm (i. č. 7043) se zalamovanými zkosenými okraji a zúženým čelem, je základní typ schématu, ke kterému byly patrně kombinovány menší trojúhelníkové a obdélníkové dlaždičky, které schéma uzavíraly. Druhá možnost kombinace je vytvořena připojením další dlaždice stejného typu, kdy vazba vzniká střídavým překládáním základního tvaru. Výsled-



Obr. 13. Plzeň – dům čp. 232. Kachel s andělem jako štítonošem, v pravé ruce štít s figurou velblouda, v levé ruce štít s chrticí.

ný dojem je dlažba charakteru krokvicového vzhledu. Druhý typ s prvním nezávislý, který patrně sloužil nejen jako dlažba, ale jako obkládací prvek, je zachován pouze ve zlomku (délka 22 cm) s napodobeninou písma s vysokým reliéfem. Vlastní písmo tvořené gotickou frakturou představuje typ písma z konce 14. a průběhu 15. století, kde jednotlivé typy vytvářejí logické seskupení a jsou propojeny slovem Maria a odděleny pěti nebo šestilístkovou větvíčkou malého formátu. Prvý typ dlaždice datujeme do 15. století a do doby mladší. Druhý typ s písmem je datovatelný od konce 14. století do průběhu 15. století.

Další dlaždice pocházejí už z vlastní *Plzně* a širšího *Plzeňska*, z nichž prvá je čtvercová, o rozměrech $21,5 \times 21,5$ cm (nalezená v roce 1908 – starý inventář i. č. 2892). Dekor je patrně ražen z plechu, neotřelý se zaoblenými rohy navazujícími na nekonečný motiv sousední dlaždice. Tělo dlaždice je děleno na čtyři čtverce, v jejichž středu je po jednom kruhovém terčíku a uprostřed dlaždice je rovněž kruhový terčík, rámovaný nepravidelnými okraji růžice. Zpracovaný motiv působí značně vyspěle, stejně tak i zpracování technologické. Dlaždice je nesporně nejmladší z celého souboru a svým geometrickým dekorem by mohla pocházet i ze 16. století, datování je zcela rámcové, bez bližších záchytných bodů.

Z města *Plzně* ze Solní ulice čp. 274 pochází čtvercová dlaždice o rozměrech $18,7 \times 18,7$ cm (i. č. 2893) s nepravidelně rozmístěnými malými reliéfními kolký šestihranného tvaru rovněž bez bližších nálezových okolností a přímých analogií. Je ji možno datovat pouze rámcově podle rozšíření a asymetrického uspořádání drobných kolků do průběhu 15. století a doby mladší.

Z dalších dlaždic inspirovaných heraldickým znakem města *Plzně* jsou dlaždice čtvercového formátu s motivem velblouda převážně o větším formátu 19×19 cm nebo 20×20 cm. Je na nich vyobrazen velbloud dvouhrbý, kráčející zprava doleva. Dlaždice bez nálezových okolností (bez i. č.) o rozměrech $19,5 \times 18,2$ centimetru patrně z *Plzně* – Solní ulice (?) má v centrální ploše vyobrazeného velblouda. Další z těchto dlaždic mají úhlopříčně umístěného velblouda v pravé horní polovině dlaždice, zatímco v levé spodní je další heraldický znak města podobně z *Plzně* je doložen také podle sdělení F. Frýdy na náměstí města *Plzně* chrtice. Tento typ doložen dlaždicí o rozměrech $19,5 \times 19,5$ cm, i. č. 2891, pravděze staveniště hotelu Central a také z hradu Radyně. Dlaždice jsou poměrně spolehlivě datovány do let 1434–1466. Prvé datum je určeno zlatou bulou císaře Zikmunda z roku 1434, kdy město dostalo do znaku velblouda a tím byl znak vylepšen jeho přidáním k tradiční chrtici. V roce 1466 papež Pavel II. znak rozhojnil o další figury (M. Bělohlávek, archiv města *Plzně*) Městská správa (Inventář II, Listiny 1293–1879, str. 13, Praha 1976). Podoba plzeňského městského znaku je rovněž vyobrazena na kachli, kdy anděl jako štítonoš drží v rukou dva štíty, v pravé ruce štít s figurou velblouda, kterého do znaku město obdrželo, jak již bylo řečeno, od Zikmunda Lucemburského za svůj postoj v době husitského revolučního hnutí a v levé ruce štít již s tradiční heraldickou figurou *Plzně* – chrticí. Kachel pochází z výzkumu F. Frýdy ze studny 3. domu čp. 232. Nález doprovází džbány se širokým a vysokým hrdlem zdobené po celém povrchu těla jemným radýlkováním (F. Frýda, Hmotná kultura středověkého města na základě výzkumu zasypaných středověkých studní v *Plzni*, str. 18, Praha 1981 – nepubl. diplomová práce – filozofická fakulta UK v Praze).

Z dalších dlaždic ze západních Čech je osmiboká terakotová dlaždice nepolovaná s reliéfní rosetou z *Brůdku*, okres Domažlice, publikovaná před časem A. Merhautovou-Livorovou a datovaná nejspíše do 2. poloviny 13. století. Její tvar i zpracování je průběžným typem, který může přecházet i do mladšího období (Merhautová-Livorová 1977, 217–220).

V našem sdělení jsme měli možnost pouze stručně upozornit na některé dosud

málo známé nebo zcela nové nálezy dlaždic ze západních Čech. Bohatství jednotlivých typů a lokalit bude patrně větší než jsme uvedli a naše sdělení by se mělo stát pobídkou k dalšímu jejich intenzivnímu studiu a průzkumu.

Poznámky

- 1 Děkuji PhDr. F. Frýdovi, vedoucímu oddělení feudalismu Západočeského muzea v Plzni, za vyhledávání a pomoc při zpracování starého muzejního fondu v depozitáři.
- 2 Nutno odmítnout názor, který byl vysloven v poslední době (A. Merhautová-Livorová, Středověké podlahy s obrazem císaře Nerona, *Umění XXVIII*, 1980, 246–258), že dlaždice vyšehradské skupiny jsou až z doby po roce 1126. Jejich spojení, především dlaždice s Neronem, jako symbolu vítězství Soběslava I. nad saským králem a pozdějším císařem Lotharem v bitvě u Chlumce, nerespektuje nejen historickou, ale i zjištěnou archeologickou situaci. Samotná transpozice symbolu Nera a císaře Lothara jako symbolu použitého na dlažbě, po které se šlapalo, je nepřijatelná době a prostředím, kam je kladena. Nelze ani přehlédnout smírné vyřešení a velkorysé jednání Soběslava I. v době po bitvě a pozdější přátelský vztah obou panovníků. Rovněž typ písma, použitý na dlaždicích, je v době po roce 1126 nutno považovat již za značně archaický.
- 3 V době našeho průzkumu nebyl přístupný sklep, který se nachází přímo pod patrem královské kaple v Plasech. Podle zjištění PhDr. P. Sommra z Archeologického ústavu ČSAV v Praze má sklep mladší klenbu, vložení klenby nelze zatím blíže chronologicky určit.
- 4 Není-li uvedeno jinak, jedná se vždy o dlaždice rezně nepolované. U heraldických dlaždic z Plzně je motiv chrtice a velblouda vytvořen vtačeným reliéfem.

Literatura

- Aubert M., 1947: *L'architecture cistercienne en France*, I.–II. Paris.
- Beneš A.–Richter M., 1976: Příspěvek k dějinám osídlení Starého Plzně ve 13. století, *Sborník Západočeského muzea v Plzni – Historie, Tisíc let Staré Plzně*, 67–75.
- Birnbaum V., 1931: *Architektura. Gotické umění*, in: *Dějepis výtvarného umění v Čechách*. I. Středověk (ed. Z. Wirth), Praha, 99–180.
- Braniš J., 1892, 1893: *Dějiny středověkého umění v Čechách*, I.–II. Praha.
- Čechura J.–Kuthan J., 1982: *Grangie v Plasích*, *Umění XXX*, 273–276.
- Duc V., 1860: *Dictionnaire de l'architecture française du XI^e au XVII^e s.* Paris.
- Durdík T., 1979: Archeologický výzkum středověkých hradů v západních Čechách v letech 1970 až 1978, in: *Z chodského hradu*, 13–20.
- Friedl A., 1920/21: Archeologická bádání na Hůrce u Plzně a u klášterního kostela v Plasech, *PA XXXII*, 262–266.
- 1976: Tisíc let Staré Plzně promlouvá k dnešku, in: *Sborník Západočeského muzea v Plzni – Historie, Tisíc let Staré Plzně*, 29–47.
- Forrer R., 1901: *Geschichte der Europäischen Fliesen – Keramik vom Mittelalter bis zum Jahre 1900*. Strassburg.
- Hahn H., 1957: *Die frühe Kirchenbaukunst der Zisterzienser*. Berlin.
- Hejdová D.–Nechvátal B., 1970: Raně středověké dlaždice v Čechách. *PA LXI*, 100–183, 395–471.
- Hejna A., 1976: Výzkum na hradišti Stará Plzeň v roce 1972, *Sborník Západočeského muzea v Plzni – Historie, Tisíc let Staré Plzně*, 49–59.
- Kutal A.–Libal D.–Matějček A., 1949: *České umění gotické I. Stavitelství a sochařství*. Praha.
- Lasteyrie R., 1927: *L'architecture religieuse en France a l'époque gothique*. II. Paris.
- Lehner, F. J., 1903, 1905, 1907: *Dějiny umění národa českého*. I/1–3. Praha.
- Libal D., 1948: *Gotická architektura v Čechách a na Moravě*. Praha.
- 1949: O skupině českých pozdně románských kostelů, in: *Cestami umění (Sborník prací k počtě šedesátých narozenin Antonína Matějčka)*. Praha. 57–66.
- 1956: Výtvarný profil cistercké architektury 12. století, in: *Umění věků (věnováno k sedmdesátým narozeninám profesora dr. Josefa Cibulky)*. Praha. 105–156.
- Libal D.–Pavlík M., 1980: Románská budova klášterního hospodářského dvora v Plasích, *Umění* 28, 515–518.
- Losos L.–Nechvátal B., 1972: Rekonstrukce raně středověké dlažby v královské kapli v Plasech u Plzně, *AR XXIV*, 529–541.
- Mencl V., 1939: *Románská architektura v zemích českých*. Ročenka kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1937 a 1938, 19–41.

- 1946: Francouzská románská architektura na české půdě. Umění XVII, 207–209.
- 1958: Počátky architektury v jihozápadních Čechách, ZPP XVIII, 133–146.
- Menclová D., 1970–1972: České hrady I.–II. Praha.
- Merhautová-Livorová A., 1971: Raně středověká architektura v Čechách, Praha.
- 1977: Terakotová dlaždice z Brůdku, okres Domažlice. ČNM CXLVI, 217–220.
- 1980: Středověké podlahy s obrazem císaře Nerona, Umění XXVIII, 246–258.
- Nechvátal B., 1977a: Další nález středověké mozaikové dlažby z Čech (Cisterciácký klášter v Nepomuku), PP 37, 213–218.
- 1977b: Raně středověká dlažba v rotundě sv. Petra ve Starém Plzenci, PP 37, 546–550.
- 1978: Französische mittelalterliche Fliesen mosaikartigen Typs in Böhmen, Umění XXVI, 115–133.
- 1982: Středověké dlaždice ze Sázavy (Ke vztahu Vyšehradu a Sázavy v 11. století), Umění XXX, 244–256.
- Novotný V., 1928: České dějiny, I/3, Praha.
- Podlaha A., 1908: Popisy kláštera a kostelů v Plasech v rukopise z r. 1744, PA XXIII, 223–232.
- 1912: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese kralovickém, XXXVIII, Praha.
- Sedláček A., 1912: Místopisný slovník historický království českého. Praha.
- Sláma J., 1971: K počátkům slovanského osídlení západních Čech, AR XXIII, 725–741.
- Šimák J., 1930: Soupis památek historických a uměleckých v republice československé, XLVI Okres mnichovohradištský, Praha.
- Wirth Z., 1957: Umělecké památky Čech (ed.) Praha.
- Wocel J. E., 1864: Ostatky chrámu bývalého kláštera Hradiště nad Jizerou, PA XI, 23–34, obr. II.

Zusammenfassung

Funde mittelalterlicher Fliesen in Westböhmen

Das Gebiet Westböhmens hat bereits in der Vergangenheit eine Reihe von ihrer Art nach einzigartigen Funden mittelalterlicher Fliesen geboten. Altes aber auch ganz neues Fundgut wurde bei der von F. Frýda für die Ausstellung des Westböhmisches Museums in Plzeň „Mittelalterliche Keramik Westböhmens“ vorgenommenen Materialsuntersuchung gewonnen. Der Autor der kurzen Mitteilung macht auf Funde aus neun Lokalitäten aufmerksam: Starý Plzenec, Plasy, Nepomuk, Čečovice, Libštejn, Lopata, Němčovice bei Klatov, Plzeň und Brůdek bei Domažlice, die den Fundkataster der mittelalterlichen Fliesen in Westböhmen umreißen.

Das Fundgut aus der ersten und ältesten Lokalität Starý Plzenec wurde bei drei archäologischen Untersuchungen geborgen. Die erste führte B. Horák, der im Jahr 1906 in Hradiště die Fundamente der Kirchen zum hl. Kreuz und St. Laurentius freilegte, wo das Fragment einer Fliese des Vyšehrad-Typs mit Nero geborgen wurde. Weitere Fliesenfunde folgten bei den von A. Friedl geleiteten Ausgrabungen der Jahre 1920 und 1922. Die neueste Forschung leitete A. Hejna vom Archäologischen Institut der ČSAV in Praha, welche die archäologische Situation revidierte und weitere Fliesenfragmente einbrachte. Im erhaltenen, vorwiegend aus der St.-Petersrotunde stammenden archäologischen Material aus Starý Plzenec konnten folgende Grundtypen bestimmte werden: 1. Fliesen mit Nero, 2. Fliesen mit dem Löwen, 3. Fliesen mit Lilie, 4. Fliesen mit einer schematisierten Palmette, 5. Fliesen in Form eines sphärischen Dreiecks, 6. Fliesen in Form eines gleichseitigen Dreiecks, 7. Glatte, viereckige Fliesen. Nachdem die Bearbeitungsergebnisse der Fliesen aus Starý Plzenec an einer anderen Stelle veröffentlicht wurden (Hejdová–Nechvátal 1970, 121–123; Nechvátal 1977b, 546–550), macht der Verfasser an dieser Stelle nur auf die wichtigsten Tatsachen aufmerksam. Nach erhaltenem archäologischem Material wurde nachweisbar festgestellt, daß in der St.-Petersrotunde zu Starý Plzenec nacheinander 5 Fußbodenarten verwendet wurden: 1. kalkiger Mauerlehm – der älteste, stammt aus dem Baubeginn der Rotunde und man muß ihn in das Ende des 10. Jahrhunderts datieren, 2. die zeitlich folgende Pflasterung bestand aus gleichseitigen Dreiecken und fällt in den Verlauf des 11. Jahrhunderts, 3. sechseckige Fliesen des Vyšehradertyps, die frühestens aus dem Ende des 11. bis Anfang des 12. Jahrhunderts stammen, 4. renoviertes Pflaster des Vyšehradertyps mit geometrischen Figuren (oder deren selbständigem Streifen) – sphärisches Dreieck und geometrisierte Palmette aus dem Ende des 12. und dem Verlauf des 13. Jahrhunderts, 5. die letzte Pflasterung läßt undekorierte viereckige Fliesen erkennen und kommt schon aus jüngerer Zeit.

Eine weitere Fundstätte ist das Zisterzienserkloster in Plasy bei Plzeň. Die Fliesen stammen dort aus der ehemaligen königlichen Kapelle im Zisterzienserkloster, welche die Schriftquellen „residencia regia“ nennen; ihr Bau wurde schriftlichen Quellen zufolge zum Jahr 1265 beendet. Es gelang aus dem erhaltenen Material 9 Typen auszugliedern, wahrscheinlich den Großteil der ursprünglichen vorhandenen Typenzahl: 1. gleichschenkliges Dreieck, 2. rechtwinkliges

Dreieck, 3. Linsenförmige Fliesen, 4. rechteckige mit konkaven Wänden, 5. Rechtecke mit konkaven längeren und konvexen kurzen Seiten, 6. Vierecke, 7. aus drei Vierecken bestehendes Rechteck, 8. Rechteck mit einer konvexen oder konkaven Seite, 9. rechteckiges Randglied, dessen beide Innenseiten nach den sie berührenden konvexen und konkaven Seiten der Randfliesen geformt sind, 9a. Gegenstück zu Typ 9. Die meisten der angeführten Typen haben als gemeinsames Merkmal zumindest eine ihrer Seiten konvex oder konkav geformt, so daß sie wahrscheinlich an die linsenförmigen Fliesen anknüpfen. Diese Tatsache deutet an, daß die Linsenform im Schema der urrünglichen Pflasterung von entscheidender Bedeutung war. Diese Annahme wurde auch tatsächlich durch Kombination zweier und vierer linsenartiger Formen erhärtet, indem es gelang aus dieser Kombination den Formmodul von vier Fliesentypen abzuleiten. Weiters wurde festgestellt, daß man die Fliesen aus Plasy in zwei Gruppen einteilen kann - eine Gruppe, welche die prismaartigen Grundformen bewahrt (Typ 1, 2, 6 und 7) und eine zweite, welche die sphärischen (Typ 3) und zu ihm abgeleiteten Typen (4, 5, 8 und 9) umfaßt. Es bestehen viele Kombinationsmöglichkeiten der erwähnten Typen und man könnte diese auch mathematisch ausdrücken. Allerdings müßte ein so mechanistischer Zutritt die Wahrscheinlichkeit auch auf Formen ausdehnen, die in der Entstehungszeit und dem Milieu der authentischen Pflasterung unvollstellbar waren.

Die Gesamtrekonstruktion der aus linsenartigen Fliesen bestehenden Pflasterung in der königlichen Kapelle zu Plasy wirkt als unendliche Durchdringung verschieden großer Kreise, die von der linsenartigen Form gegliedert werden. Mit ihrem lebendigen Bewegungsrhythmus naturalisierenden Charakters stehen sie den Pflasterungen mit unendlichen Mosaktyp nahe, der für die französische Mosaikpflasterung der Zisterzienser aus dem 12. und vor allem 13. Jahrhundert kennzeichnend ist (Losos-Nechvátal 1972, 529 f., Nechvátal 1978, 115-133). Die Kombination kubischer und sphärischer Fliesentypen in der königlichen Kapelle von Plasy ist, wie bereits erwähnt, für das Milieu der französischen Zisterzienserklöster charakteristisch.

Als weitere Fundstätte wird in Kürze das Zisterzienserkloster aus Nepomuk in Südwestböhmen erwähnt. Die Fliesen stammen aus der Rettungsforschung, die K. Reichertová im Jahr 1963 unternahm. Erhalten blieben nur zwei Typen (I. und II.), deren Struktur das durchgehende Motiv der Pflasterung bildet, die Rahmentypen oder Gegenstücke entbehrt. Der Haupttyp (I.) stellt ein Kreuz vor, dessen Arme bogenförmig enden und einen Halbkreis beschreiben. Der zweite Haupttyp ist ebenso hoch wie der erste (ca. 10 cm), die Ober- und Unterkante ist ebenfalls gerade und rechtwinklig abgeschlossen, während die Unterseite durchgebogen ist, um die Seitenbalken des Haupttyps abzuschließen. Dieser kreuzförmige Typ (I.) bildet nicht nur die Kompositionsachse, sondern gleichzeitig auch das optische Motiv des unendlichen Musters, das die Komposition auszeichnet. Das Vorhandensein von nur zwei Typen ermöglicht mühelos eine Randlösung der Pflasterung, die auf dem rhythmischen Durchschlingen des Haupttyps beruht. Offenbar war nicht einmal eine Randbordüre nötig, um die Gesamtatmosphäre des Hauptschemas zu evozieren. Mit ihrer Einfachheit und Schönheit läßt die Rekonstruktion der Pflasterung in Nepomuk deutlich den Übergang von der statischen, abstrakten romanischen Auffassung zum naturalisierenden Rhythmus eines neuen Zeitalters erkennen. Als eine Art Analogie zur Pflasterung in Nepomuk haben wir bereits jene des Klosters in Eberbach, Hessen, erwähnt, die nach H. Kier um das Jahr 1295 datiert wird, außerdem die Pflasterung im Zisterzienserkloster zu Heiligenkreuz in Österreich (Nechvátal 1978, 115 f.). Das Pflaster in Nepomuky verlegen wir im zeitlichen Sinn dieser Analogien in die zweite Hälfte oder noch eher in das Ende des 13. Jahrhunderts. Schriftquellen datieren die Anfänge von Nepomuky zum Jahr 1144 und der Ordenskonvent begann etwa 1145 zu arbeiten. Zur Gründung hat das Kloster Ebrach in Franken beigetragen, das seinerseits auf das bekannte Kloster in Morimond zurückgeht.

Von weiteren bisher unveröffentlichten Fliesen aus Westböhmen wären drei Typen aus der Zeigelkirche St. Nikolaus in Čecovice bei Stod, Bez. Domažlice, zu erwähnen. Die Kirche wird in das letzte Viertel des 14. Jahrhunderts, nach V. Mencl in die Mitte dieses Jahrhunderts oder in die Zeit um das Jahr 1400 datiert. Erhalten blieben drei Typen - Fliesen mit schräg gestellter fünfzackiger Rosette, Fliesen mit Wappenadler und Fliesen mit dem Hirsch. Die näheren Fundumstände sind nicht bekannt, und stilmäßig fallen diese Fliesen in einen breiten Zeithorizont. Man kann sie deshalb nur annähernd in die Zeit vom Ende des 14. Jahrhunderts, als die Kirche gegründet wurde, bis in den Verlauf oder Ausklang des 15. Jahrhunderts verlegen.

Weitere Fliesen stammen aus Burg Libštejn, Bez. Rokycany. Es blieben nur drei Typen erhalten, durchwegs geometrischen Charakters, mit einem unterbrochenen, scharf gewellten Band. Der erste Typ besitzt als Motiv einen achteckigen Stern, der zweite, ebenfalls viereckige Typ läßt auf der ganzen Fläche ein Band mit beiderseitigen Verschlingungen erkennen. Der dritte Typ besteht aus einer Kombination waagerechter Streifen, die an der Oberfläche mit symmetrischer quergestellter Gitterung und horizontalen Rädchen verziert sind. Man kann diese Fliesen ebenfalls nur beiläufig in den Verlauf des 15. Jahrhunderts, offenbar dessen zweite Hälfte, bis zum Anfang des 16. Jahrhunderts datieren.

Die folgenden Fliesen kommen aus Burg Lopata und zeigen bloß einen Typ - eine Fliese mit Eichenblatt in zwei Varianten, die dunkelgrün bis schwärzlich glasiert ist. Es geht um einen durchgehenden Typ, der ein besonders geschlossenes Ganzes bildet. Datieren kann man ihn in die Mitte

und das letzte Drittel des 13. Jahrhunderts, wo man ihm im königlichen Saal zu Písek begegnet. Für Fliesen mit Eichenblatt ist allerdings vor allem das 14. Jahrhundert charakteristisch, als sie das Feld zu behaupten begannen und in Praha feststellbar sind, vor allem im städtischen Milieu, aber auch an einer Reihe von Fundstätten belegt wurden, beispielsweise Čáslav, Burg Okoř, Vyšehrad, das Kloster in Sázava u. a.

Andere Fliesen kommen aus Němčovice bei Klatov, aus einer Feste, die in schriftlichen Quellen des 14. Jahrhunderts erwähnt wird. Erhalten blieben zwei Typen – der erste rechteckig, mit eingeknickten, abgeschrägten Rändern und verschmälertem Stirn, ist der Grundtyp des Schemas, das offenbar durch Kombination mit kleineren dreieckigen und rechteckigen Fliesen abgeschlossen wurde. Eine zweite Kombinationsmöglichkeit ist durch Anfügung einer weiteren Fliese desselben Typs gegeben, wobei das Motiv durch abwechselndes Umkehren der Grundform entsteht. Der zweite Typ diente nicht als Pflasterstein, sondern eher als Verkleidungselement. Interessanterweise besteht der Dekor aus gotischer Schriftfraktur unter Verwendung des Wortes Maria. Nach dem Schrifttyp läßt sich die Fliese in die Zeit vom Ende des 14. bis in das 15. Jahrhundert datieren. Der erste Typ fällt in das 15. Jahrhundert und eine noch jüngere Zeit.

Weitere Fliesen kommen aus dem Stadtgebiet von Plzeň und dessen breiterer Umgebung. Der erste Typ besitzt einen in vier Quadrate geteilten Körper, in deren Zentrum je eine kleine Scheibe zu sehen ist, aber auch in der Mitte der Fliese eine runde Scheibe, von einem unregelmäßigen Rosettenrand gerahmt. Diese Fliese ist offensichtlich die jüngste unseres ganzen Ensembles und könnte mit ihrem geometrischen Dekor auch aus dem 16. Jahrhundert stammen; diese Datierung ist allerdings durchaus beiläufig und stützt sich auf keine Anhaltspunkte (Abb. 11).

Aus der Stadt Plzeň, K.-Nr. 274, kommt eine Fliese mit unregelmäßig verteilten kleinen, sechseckigen Reliefstempeln; auch in diesem Fall sind die näheren Fundumstände und direkte Analogien unbekannt. Man kann sie deshalb abermals nur annähernd nach der asymmetrischen Anordnung der kleinen Stempel und Verbreitung in den Verlauf des 15. Jahrhunderts und noch jüngere Zeiten verlegen.

Von weiteren durch das heraldische Wappen der Stadt Plzeň inspirierten Fliesen wären quadratisch geformte mit dem Kamel als Motiv zu nennen, die in zwei Varianten belegt sind: der erste Typ läßt in der Zentralfläche ein zweihöckriges Kamel sehen, der Dekor des zweiten ist diagonal komponiert, er trägt nämlich in der rechten oberen Hälfte ein Kamel, in der linken unteren Hälfte den Windhund als Wappen der Stadt. Diese Fliesen wurden verläßlich in die Zeit von 1434–1466 datiert.

Abbildungen :

- Abb. 1. Starý Plzeň. Haupttypen der frühmittelalterlichen Fliesen.
- Abb. 2. Plasy bei Plzeň. Haupttypen der Fliesen.
- Abb. 3. Nepomuk. Haupttypen der Pflasterung (I. und II.).
- Abb. 4. Čečovice bei Stod (Bez. Domažlice). Fliese mit Rosette.
- Abb. 5. Čečovice bei Stod (Bez. Domažlice). Fliese mit Adler und Fliese mit Hirsch, Burg Lopata - Fliese mit Eichenblatt.
- Abb. 6. Libštejn (Bez. Rokycany). Fliese mit mäandrierendem Band. Fliese mit achteckigem Stern.
- Abb. 7. Libštejn (Bez. Rokycany). Fliese mit waagerechten Bändern und gegitterten Rädchen.
- Abb. 8. Lopata. Fliese mit Eichenblatt, zweite Variante.
- Abb. 9. Němčovice bei Klatovy. Fliese mit abgeschrägten Rändern, Verkleidungstafel (?) mit Beschriftung.
- Abb. 10. Plzeň - Solní-Gasse K.-Nr. 274. Fliese mit Stempeln, unbekannte Fundstätte (?) Fliesenfragment mit dem Motiv einer abgedruckten Blume.
- Abb. 11. Plzeň. Gegend von Plzeň (?). Fliese mit kleinen Scheiben und Vierblattrosette.
- Abb. 12. Plzeň - Solní-Gasse (?). Fliese mit Kamel, Plzeň, Fliese mit Windhund und Kamel aus den Jahren 1434–1466.
- Abb. 13. Plzeň - Haus K.-Nr. 232. Kachel mit Engel als Schildträger, in der rechten Hand einen Schild mit Kamelfigur, in der linken Hand einen Schild mit Windhund tragend.

